

Per Aage Brandt

OM DANNELSEN, UDDANNELSEN OG OMDANNELSEN

Den officielle og institutionelle filosofi giver med sin "erkendelsesteori" i almindelighed indtryk af, at Erkendelsen i ret egentlig forstand er et Naturligt anliggende, at viden i sidste instans er naturvidenskab, idet Naturen i almindelighed er "det derude" over for menneskeheden, objektet over for subjektet. Den filosofiske positivistiske modernisme taler nødvendigvis kun med utydelig stemme om "os herinde" i subjektiviteten bag mikroskoper og svejseapparater; og for så vidt er tanken om en "videnskab om kulturen" heller ikke indlysende: blandt andet implicerer den jo tanken om en videnskab om selve videnskabeligheden; Kulturen er det ikke-givne, som ikke selv erkendes, men hvorfra Erkendelsen taler. Der skal lidt af en dialektisk omvæltning til, før dette enkle forhold ændres.

Naturligvis mener den professionelle filosofi, at der kan – og endda bør – tales om Kulturen og subjektet; talen om den erkendende instans er netop en forudsætning for den filosofiske *naturalisme*: hvis det menneskelige subjekt skal bevare sin prestige, kan det ikke lades ubesunget. Men i stedet for en videnskab om subjektiviteten nedkommer naturalismen med en vis DANNELSE, som først og fremmest skal insistere på menneskets tilstedeværelse og insistere på subjektets uudgrundelighed: skaberkraften, skønheden, den indre rigdom, kort sagt Kunsten, er naturalismens forudsætning: "hvorom man ikke bør tale, derom bør man synge". Humanismens grundsætning. Dannelsen danner et begreb om et uudsigeligt menneske; i vendingens dobbelte forstand kan det siges, at dannelsen som kultur-kult skal *sige intet*, intet-sigende skal den sige og kultivere en inderlighed, hvis effekt netop er menneskets konkrete til-intet-gørelse i inderlighedens (ok-kulte) abstraktion. Intet-sigelsen er *humanismens* fundamentale væremåde.

Naturalisme og humanisme er to sider af samme ideologi. Denne ideologi, hvis måske reneste form er den faglige filosofi, og her atter den "erkendelsesteoretiske" tradition i positivistisk modernisme, gentages og genfindes i de institutioners selvforståelse ("målsætning") som i praksis skal iværksætte den. Ved siden af naturvidenskaberne bør således visse "humanistiske videnskaber" indfinde sig; siden det, naturvidenskaberne konkret foretager sig, i sig selv er naturligt, bør der findes et naturligt menneske – udstyret med netop de behov, som den industrielle teknologi i naturvidenskabens navn har investeret i at mætte – en værdibærende organisme efter teknologiens hoved, udstyret med dens særlige fornuft.

Imidlertid er disse "humanistiske videnskaber" lige så vidt som "naturvidenskaberne" videnskaber i den godtroende (og humanistiske)

filosofis uskyldige forstand; hvis de sidste i praksis må operere på basis af bevillinger baseret på en *realistisk* vurdering af det i den givne magtstruktur eller situation virkelige eller mulige, d.v.s. på basis af situationen som basis og virkelighed, d.v.s. på situationens herrers betingelser, — som erstatter den retningsløst nysgerrige spørgen og forsken med en hob realistiske projekter, i den angivne forstand, eller en *teknologi*, — da er de første endnu ynkeligere farende: som intet-sigelse vil strengt taget intet erkendelsesproducerende projekt være egnet, de "humanistiske videnskaber" må lære at tale uden at opdage *noget*, at benævne uden at beskrive. Den humanistiske talestrøm har hidtil løst problemet gennem en særlig kultiveret mumlen, som passende kan kaldes *historisme* (hvis udgangspunkt, let kendeligt, er enhver kulturel begivenheds unikke karakter: at generalisere vil herefter være at fjerne sig fra sandheden, det partikulært positive; at tale vil herefter være at gentage de partikulære begivenheder i deres mirakuløse én-fold; resultatet er ejendommeligt, nemlig en art begreber uden ekstension, kun anvendelige ét sted, i én sammenhæng, og som ikke *må* benyttes til det der i andre forbindelser kaldes tænkning). Ligesom naturvidenskaben, når den opgiver sin videnskabelighed, bliver *teknologi*, bliver den humanistiske videnskab uden videnskabelighed *historisme*. Ligesom naturalismen er teknologisk, er humanismen historistisk. Den samlende ideologi, fastholdt af situationens herrer, produktionsmidlernes ejere, har hermed udstyret sig med to slags know-how: én for erhvervs"livet", én for privat"livet". Skellet mellem de to "liv" er lige så skarpt som skellet mellem Natur og Kultur, eller mellem virkelighedens fylde og bevidsthedens tavse rige dybder, "intet".

Når situationens herrer i den grad raserer erkendelsens felt som helhed, hærger den som sagt alvorligst i det kulturvidenskabelige felt. Mens naturforskningen kun tæmmes og målrettes, fjernes kulturforskningen helt. *I stedet for* en viden om samfundslivets betydningsdannende og -fastholdende mekanismer, og om betingelserne for deres ændring og for indgriben i almindelighed, produceres af den historistiske humanisme en erindring om dannelsen: dannelsens intet-sigelse gentages, huskes, reproduceres. Humaniora (latinsk komparativ: "menneskeligere (og menneskeligere)") forsker ikke, men husker: det er ikke viden-skaber, men en samling UDDANNELSER. Ovenpå kultur"livet" i almindelighed er hermed etableret en kulturel erindring, som — på betingelse af, at den afstår fra enhver teoretiseringen — kun kan fremtræde i form af stadig, aldrig afbrudt, berigelse: alt huskes, på betingelse af, at intet forstås. Sproghistorier, litteraturhistorier, idéhistorier, kunsthistorier i én uendelighed fylder op hvor en ændrende erkendelse kunne have været: én opbyggelig uendelighed: stadig menneskeligere.

Det siges ofte, at den naturvidenskabelige/teknologiske *objektivitet* hviler på muligheden af det gentagelige eksperiment. På samme præmisser

forvises humanismen, eller rettere, forviser historismen sig selv, fra objektivitetens sfære. For hvem, hvilken historie, drømmer om at foretage noget "eksperiment"? Hvilken dannelsesuddanner drømmer om at knytte sin talestrøm til et modificérbart kulturelt/socialt rum? Kun *uddannelsen*, som forløb førende fra uvidenhed til dannelse, udgør en realistisk ændring i humanistens sociale rum. Med andre ord, dannelsen angår intet andet end sig selv; den humanistiske uddannelse i almindelighed er, for så vidt den synes at ud-tale sig om det sociale rum, hvori den virker, *subjektiv*, visende hen på subjektet som dannethedens bærer. Og en subjektiv videnskab er jo et kontradiktorisk forehavende. Sagen er, at situationens herrer (for nu at fastholde en eufemisme) kun fastholder sig selv i kraft af en vis *ændring* i det sociale univers. Men i kraft af, at denne ændring forbeholdes det teknologiske felt. Således opnår teknologien sin objektivitet: dens teoretiseringen henviser til et handlerum, hvori ændring er ønskelig; erkendelse som gør ændring konkret mulig, er objektiv. Det humanistiske forehavende derimod henviser til et handlerum, hvori ændring *ikke* ønskes af situationens herrer. Derfor produceres ingen objektiv erkendelse på dette område. Med andre ord, "man" ønsker naturen, ikke kulturen ændret. "Man" ønsker ingen dialektik (men undgår den ikke, giver den blot andre veje at gå).

Men kulturen: det sociale meningsunivers, med dets magtstrukturer og fastholdelsesritualer, er i høj grad modificérbart. Magt er symbolsk magt, d.v.s. hviler netop på den "urørlige" zones skrøbelige mekanismer, programmer, myter. Kun et tæt mørke over disse spinkle sager og deres specifikke betingelser lader dem urørte og urørlige. En videnskab om dem ville måske være en lige så stor trusel mod situationens herrer, som de af det teknologisk-militære kompleks udviklede repressionsmidler er for dens ofre (Bomben: det definitive brag ville være et autentisk udtryk for det humanistiske herre-menneskes alienation ved ejendomsrettens af-hændelse; den grædende officérs sidste lyden en tragisk skæbnes bud. . .). Men "da den ikke eksisterer, er det umuligt at sige, hvordan en sådan videnskab ville se ud", som Saussure sagde om semiologien.

Til den historistiske humanist-dannelse hører en institutionel uddannelse, hvis karakteristiske væremåde som institution er fragmenteringen, den faglige isolation, og fremkomsten af specialiserede professionelle huskekunstnere (humanister, akademikere) udstyret med en social status egnet til at udtrykke herrevældets taknemmelighed. Memoreringen af monumenterne organiseres langs flere akser, hvoraf ingen har teoretisk relevans. Dels må der huskes på menneskesjælen selv, først og fremmest i *teologien*, dernæst af *psykologien* (som allerede nærmer mennesket til dets mondæne element), videre af *lingvistikken*, (hvor sjælen fremstår som varm vibrerende sproglyd), af *folklore-* og *litteraturstudierne* (her begynder også den mellem-menneskelige kommunikation at stikke hovedet frem) og endelig

af *sociologien, historien, juraen, økonomien* (*medicinen* er her betragtet som en teknologisk disciplin). Dels må der huskes på hver enkelt af de banede veje ad hvilke menneskesjælen flyder ud over sit landskab: gennem de naturlige sprogs naturlige nationer; nogle husker derfor på Danmark, og vi får "faget" dansk, og bredere, den nordiske filologi, andre husker på Frankrig, og danner "faget" fransk, og bredere, den romanske filologi, atter andre husker på Tyskland, og så videre, indtil klodens mest mindeværdige steder er dækket. Alle disse humanistiske FAG, hvorved byrden af den kulturelle erindring deles, sikrer deres egen monumentalitet ved fremfor alt at standse ethvert forsøg på overblik — eller dén art adfærd, som udgør teknologiens objektivt videnskabelige moment —, på at overskride intet-sigelsens mystifikation. Studenter ved "fagenes" institutter kæmper mere eller mindre forgæves mod professionalismens vejrmøller for dog at stable en *forskningspolitik* på benene, og dermed et *studium* i videnskabelig forstand. Især er situationen påfaldende i sprogfagene, som i almindelighed vil lægge beslag på en meget stor del af den humanistiske arbejdskraft. Her er teoriens tabu direkte aflæselig i "studie"ordninger som kanoniserer erindringen om nationerne, med nationallitteraturerne i fokus (værker, forfatterskaber — store personligheder, digtere og statsmænd er som bekendt *åndsbeslægtede* —, de store genrer, de store århundreder, og bag herlighederne nationens pulserende sprog med dets egenart, som nøje må reciteres, dets perioder og atter disses egenart osv.): det afgørende i disse UDDANNELSER af humanistisk-historisk-faglig art — som ikke har den ringeste videnskabelige effekt (eller hvor denne effekt skjules som hænderligt uheld) — er deres effektive *reproduceren en kulturel erindring mest mulig intakt* og ved indprægning hos flest mulig arvtagere; jo mere intakt (det er disse aktiviteters *filologiske* motiv) og jo flere arvtagere, d.v.s. jo større "oplag" disse uddannelser udkommer i (det er deres *pædagogiske* motiv), jo bedre spiller de deres rolle i samfunds"livet", på den antydede måde.

Denne situation giver naturligvis konflikter på de kultur-videnskabelige arbejdspladser. De gængse konfliktopsugningsstrategier har ikke ladet vente på sig; *inden for* "fagene", disse videnskabeligt set tilfældige og heterogene sammenskrab af discipliner, iværksættes "målsætnings"debat-ter, hvert fag sin egen debat, som om fag-isolationismen ikke allerede havde *lukket* enhver fundamental debat: et fags mål er at være en flad brik i dén fragmentering, som skal forhindre udviklingen af en *teori*; dets filologisk-pædagogiske motiv er det metodiske svar på det rituelle blot retoriske spørgsmål (quo vadis?) om målet, skæbnen.

Et andet, mere interessant udslag af konflikten er debatten — denne gang på studenternes initiativ — om studieordning og eksamensordning. Disse ordninger udtrykker i almindelighed omfanget af et fags forsknings-

politiske misere. Her resumeres fagets erindringsfelt, idet det omsættes til kontant repression: regler for professionalisering af den humanistiske huskekunstner. Her er stedet for konkret bearbejdning af den store stilstand, hvoraf "faget" kun er en provins. Det er her, den fundamentale udvisning af det videnskabelige motiv – som trods alt er påtrængende for enhver student i selve *arbejdet* – finder sted, og hvor det netop lader sig indføre. OMDANNELSEN af "fagene" i videnskabelig retning angår direkte disse ordninger. En sådan omdannelse forudsætter, at den konstante "fag"-definerende erindringseffekt opgives: det historistiske synspunkt (og dets funderende filologiske filosofi) må drages frem og udtrykkeligt afskrives. Afskrivningen kan tage følgende form: 1) det faglige kanoniske erindringsarbejde karakteriseres som en vis arbejds*mængde*, i forhold til en enhed, som f.eks. kan være en skriftlig opgave af et vist kanoniseret omfang (i fag, hvor sådanne opgaver allerede fungerer); faget beskrives da som bestående af en række specificerede komponenter af en vis arbejds-værdi. 2) Det kvantificerede "studium" er tilgængeligt for omdannelser, som det ikke-analyserede, rent kvalitativt opfattede "studium" unddrager sig; analysen blotter fagets fattigdom og ændrer begrebet om faget, således at en omdannelse bliver konkret tænkelig, hvor den før kun var abstrakt tænkelig; det kan eksempelvis tænkes, at en bestemt komponent overdrager hele sin arbejds-værdi til en anden komponent, som da bliver dobbelt så omfattende, mens den første kan udgå. 3) Det konkret omdannelige "studium" omdannes, idet dets samlede arbejds-værdi overdrages til en ny komponent, som i almindelighed kan kaldes *kulturvidenskab*, og hvis eneste specifikation er den, at det her udførte arbejde (opgaver, afhandlinger, analyser osv.) vurderes ud fra et videnskabeligt kriterium, ikke længere ud fra filologisk-pædagogiske kriterier. Som kulturvidenskab overtager disciplinen historismens "empiriske" materiale som helhed, – tager altså den humanistiske talestrøms *plads* i almindelighed, – for at udsætte det for teoretisk bearbejdning. 4) Siden faggrænserne i den humanistiske fragmenterings puslespil herved vil opløses, (og hermed institutternes autonomi, prestige, evne til at opnå bevillinger osv.), forudses massiv modstand fra lokale professionelle, og der tages et vist antal kompromis'er, afhængige af den lokale situation; den videnskabelige approach kræver udvikling, som kræver *tid*: OMDANNELSEN må betragtes som en kontinuert proces, hvis iværksættelse er et påtrængende forehavende, men hvis fuldendelse ikke er at finde hinsides en enkelt begivenhed. Det er nødvendigt øjeblikkeligt at gennemføre tilstrækkeligt til at udviklingen mærkbart går i gang; det vil være en nyttig pointe, at hele den øjeblikkelige ændring i ordningen udnyttes eftertrykkeligt. Udsat for kontinuert pres vil dannelsens lokale bastioner vige. Det vil hermed være den globale humanismes intet-sigelse, som trues, og det vil være den globale situations herrer, som besvarer truslen, i form af forsøg på som

helhed at nedskære støtten til ikke-teknologiske discipliner. Principielt forsøges humaniora fjernet, når den bliver kulturvidenskab.

Man vil da foreløbigt have opnået to ting. Dels vil en videnskab om kultur"en" (om sociale ændringer og deres betingelser, om magts betingelser i det sociale betydningsunivers) være bragt i bane; dels vil teknologiens og historismens mæcener, situationens herrer, se sig tvunget til at *tale rent* magtsprog: til at anvende åben økonomisk repression. Lykkes den, vil den ny tavshed i det mindste ikke være af samme art som den gamle.

Bemærkning i randen: det bemærkes ofte med skarpsindig mine, at 'forskning for folket' i kraft af sit *for* er lige så subjektiv som "forskning for profitten". Efter det ovenfor fremsatte synspunkt gælder det tværtimod, i forbindelse med humanistisk videnskab, at 'forskning for folket' (forskning for *ændring*) vil være identisk med videnskab slet og ret, mens "forskning for profitten" her er den historistiske intet-sigelse, som slet og ret ikke er videnskab (forskning for *ikke-ændring*, uændring, vil netop være subjektiv, altså ikke-forskning). For så vidt folket er offer for situationens herrer, og endda bærer af disses ideologi¹, *vil videnskaben om social-kulturel ændring være folkelig* i samme grad som den er objektiv-effektiv, og som den viser sig i stand til at imødegå ideologien teoretisk, ligesom den imødegår undertrykkelsen praktisk. Den håndgribelige teori vil ikke selv kunne være Dannet-Kultiveret; den vil måtte opgive den humanistiske konversation/dialog/intime samtale/åndelige mumlen, som for eksempel vil diskutere kulturvidenskabens subjektivitet ud fra et slagords ord ('forskning for folket' er jo et digt, fo- fo- fo-, ikke *for* profitten. . .).

Per Aage Brandt
dec. 1970

Note

- 1) Når den humanistiske skønsnak har kunnet bevare en vis tålelighed, skyldes det et ideologisk begreb om Kulturen i almindelighed, som opfatter den som identisk med Bevidsthed i almindelighed: hvis "man" ikke synes om kulturen, hvorfor har "man" da ikke forlængst lavet den om, ligesom "man" sagtens kan tænke på noget andet, hvis man ikke synes om sine egne tanker (resultatet er, at siden "man" åbenbart har god-kendt Kulturen i almindelighed, er den åbenbart faktisk fornuftig). Men Kultur og Bevidsthed er ikke det samme, Kultur er ikke Bevidsthed, der er ikke noget "man", der kan være sig Kulturen bevidst (ingen common sense): Kulturen går udenom bevidstheden, det er *derfor* en kulturvidenskab er påkrævet. Allerede Marx, Freud og Nietzsche indså betydningen af det forskudte forhold mellem bevidsthed og kultur, mellem bevidsthed og betydning. Det gælder nu om at gennemarbejde deres indsigter.